

ДОВІРЕНІСТЬ ЯК ВИД ФІДУЦІАРНОГО ПРАВОЧИНУ

WARRANT AS TYPE OF FIDUCIAL LEGAL AGREEMENT

Бутрин-Бока Н.С., к.ю.н.,
доцент кафедри цивільного права і процесу
Тернопільський національний економічний університет

Стаття присвячена дослідженню питання про фідучіарні правочини, зокрема довіреності. Автором визначено поняття, характерні ознаки довіреності. Проаналізовано, що довіреність має особливі особисті відносини між сторонами. Крім того, довіреність викликає певний діапазон відповідальності, який представник отримує за угодою, серед якої можна визначити: обов'язок діяти суворо відповідно до повноважень, отриманих від принципала; обов'язок зберігати конфіденційну інформацію про комерційну діяльність піклувальника, обов'язок виконувати операції відповідно до повноважень, наданих йому особисто, крім випадків, коли відповідно до чинного законодавства або угоди він може діяти на підставі замовлення; обов'язок інформувати керівника про всі види діяльності з моменту початку дії договору та про будь-які інші факти та обставини, пов'язані з цією угодою, які необхідні для захисту інтересів. Якщо доручення є договором про представництво, який визначає внутрішні взаємовідносини між представником і тим, кого він представляє, і сторони своїми підписами підтверджують, які саме дії і яким саме чином повинен виконати довірений, який розмір винагороди його чекає (якщо це передбачено договором), то довіреність як документ підписує лише довіритель. Довіреність адресована насамперед третім особам і має на меті довести до їх відома те, що між представником і тим, кого він представляє, існує домовленість, згідно з якою виконання всіх угод, що буде укладати представник у межах довіреності, бере на себе той, хто представляє. Юридична сила довіреності не залежить від згоди представника на її видачу, як і обсяг повноважень, якими довіритель наділяє довірену особу, також з нею не погоджується. А ось здійснення повноважень цілком залежить від волі довіреної особи. Найчастіше доручення видається для підтвердження повноважень добровільного представництва. Але якщо саме добровільне представництво має в основі договір між особою, яку представляють, і представником, то видача довіреності за своєю юридичною природою являє собою односторонню угоду. Іншими словами, для видачі довіреності і набуття нею юридичної сили не потрібна згода представника.

Ключові слова: правочин, довіреність, представництво, повноваження, довіра, сторони угоди.

The article is sanctified to research of question about fiducial legal transactions, in particular to the warrant. Concepts, characteristic signs of warrant, are certain an author. It is analysed, that a warrant has the special personal relations between parties. In addition, a warrant causes the certain range of responsibility, what representative gets on an agreement, among that it is possible to define a duty to operate severely in accordance with the plenary powers; duty; duty to keep confidential information about commercial activity of trustee, duty to execute operations in accordance with the plenary powers given to him personally, except for the cases when in accordance with a current legislation or agreement he can operate on the basis of order; duty to inform the leader of all types of activity from the moment of beginning of action of agreement and about any other facts and circumstances related to this agreement, that is needed for defence of interests. If a commission is an agreement on a representative office, that determines internal mutual relations between a representative and that, who he presents, and parties are confirmed the signatures, which one actions and which one character must execute trusted, what size of reward of him expects (if it is envisaged by an agreement), then a warrant as signs a document only principal. A warrant is addressed to first of all the third persons and has for an object to take to their between a representative and that, who he presents, there is an agreement, according to that implementation of all agreements, that will conclude representative within the limits of warrant, undertakes that, who presents. Legal force of warrant does not depend on the consent of representative to her delivery, as well as volume of plenary powers that a principal provides with the trusted person, also with her disagrees. And here realization of plenary powers fully depends on will of the trusted person. The most frequent commission is given out for confirmation of plenary powers of voluntarily representative office. But if a self voluntarily representative office has in basis an agreement between a person that is presented by a representative, then delivery of warrant after the legal nature shows an one-sided agreement. In other words, for delivery of warrant and acquisition by her legal force not necessary consent of representative.

Key words: legal transaction, warrant, representative office, plenary powers, trust, parties of agreement.

Фідучіарні правочини мають особливі особисті конфіденційні відносини між сторонами, що визначають будь-яку угоду як фідучіарну. Традиційно особлива довіра між сторонами пов'язана з таким критерієм, як наявність права на односторонню відмову в здійсненні угоди у разі втрати довірчого посередництва між сторонами, зокрема у відносинах представництва. Проте якщо сторони скористалися можливістю передбачити в угоді право на односторонню відмову в його виконанні, то це не робить такий договір фідучіарним.

Усі фідучіарні угоди ще в законодавстві Стародавнього Риму ґрунтувалися на *fides* – особистих стосунках між сторонами. *Fides* (фідес) трактується як єдність учасників, що визначали такі види правових відносин. Роль фідесу проявилася як засіб заохочення фідучіарію передавати речі своїм попереднім власникам. Поряд із загальними рисами фідучіарних договорів вони відрізнялися за призначенням та обсягом. В юридичній літературі сфера застосування *fiducia cum amico* характеризується двозначністю [1].

У відносинах представництва загально визнано виділити три елементи: представник, особа, що представляється, та третя особа.

Представник – це дієздатна фізична особа або, як правило, спеціалізована юридична особа, уповноважена здій-

снювати операції в інтересах та від імені представленої особи. Фізична особа, яка є представником, повинна мати повну дієздатність, яка виникає, коли він чи вона досягає повнолітнього віку (тобто 18 років) або в більш ранньому віці під час вступу в шлюб (ст. 22 СК України). Як виняток, представники можуть бути громадянами, що працюють (у віці до 16 років) на підставі трудового договору (ст. 188 КЗпП України) або через відносини членства в кооперативі.

Відповідно, громадяни, визнані недієздатними судом, не можуть бути представниками (ст. 39 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України). Особи, над якими встановлено опікуєнство, також не можуть бути представниками. Обмежено дієздатні мають право бути представниками лише за згодою опікуна (ч. 3 ст. 37 ЦК України). Крім того, спеціальне законодавство може запроваджувати обмеження на виконання представницьких функцій для певних категорій громадян, хоча вони повністю функціонують. Наприклад, згідно зі ст. 116 ЦК України особи, які виключені з колеґії адвокатів, суддів, слідчих і прокурорів, не можуть бути представлені в суді, крім випадків, коли вони діють як батьки, опікуни, піклувальники чи представники відповідних суду або прокуратури, яка є стороною справи.

Юридичні особи, що мають особливу правоздатність, також можуть виступати як представники, якщо це не

суперечить їхнім статутним завданням. Більше того, для деяких юридичних осіб представництво може мати базовий характер їхньої діяльності (наприклад, представництво в цивільному суді), а для інших – додатковий.

Діяльність представника має бути законною, спрямованою на досягнення певного, заздалегідь визначеного ефекту: створення, зміна та припинення цивільних прав та юридичних зобов'язань щодо представлення довірителя.

Представлена особа, від імені та в інтересах якої представник здійснює операції, може бути громадянин – з моменту народження та юридична особа – з моменту утворення у встановлених законом порядку. Можна також представляти державу в цілому як суб'єкт цивільного права, а також її територіальні утворення.

Третя особа – це громадянин або юридична особа, з якою права громадянина та зобов'язання змінюються або припиняються внаслідок дій представника. Третьою особою може бути будь-яка особа, котра має громадянську правосуб'єктність. Крім того, ці особи можуть бути приватними особами, але можуть бути державними юридичними особами, наприклад, у разі отримання різних дозволів для представлених осіб, і якщо закон не вимагає особистої присутності під час отримання такого дозволу.

Прийнято розрізняти такі види представництва: 1) представництво, яке виникає за законом; 2) представництво, яке виникає на підставі адміністративного акту; 3) представництво, яке виникає на підставі укладання договору.

Характерні риси представництва, що виникає за законом (так зване юридичне представництво), полягають у тому, що представлена особа не бере участі в призначенні представника, а повноваження представника прямо визначаються законом. Таким чином, відповідно до ч. 1 ст. 242 ЦК України батьки (усиновителі) є законними представниками своїх малолітніх та неповнолітніх дітей. Опікун чи піклувальник – законний представник неповнолітньої особи та особи, визнаної недієздатною (ч. 2 ст. 242 ЦК України). Проте опікун призначається органом піклування та опіки, тобто на підставі адміністративного акта. Отже, визнання представництва опікуна законним є необґрунтованим. Іншим випадком є поєднання в одній особі кількох видів представництва. Так, батьки є одночасно опікунами своїх маленьких дітей, та коли опікун призначається органом опіки та піклування. Тому, коли ми говоримо про батьків як опікунів, їхні представницькі повноваження охоплюються ч. 1 ст. 242 ЦК України.

Представником у випадках, встановлених законом, може бути інша особа. Це характерно для сімейно-правових відносин, де за відсутності батьків відповідальність за представництво покладається на інших осіб.

Характерні риси представництва, що виникає на підставі адміністративного акта, полягають у тому, що представник зобов'язаний діяти від імені особи, яку він представляє, незалежно від його волі, на підставі адміністративного акту щодо останнього. Часто таке представництво відбувається, коли орган юридичної особи видає наказ про призначення працівника на посаду, пов'язану з виконанням певних представницьких функцій. Іноді такі повноваження виникають із ситуації, коли діє представник (продавець, касир тощо).

Представництво, яке виникає на підставі закону чи адміністративного акта, також називається обов'язковим представництвом, оскільки воно не залежить від волі представника.

На відміну від перших двох типів представництва, представництво, яке випливає з укладання договору, називається добровільним представництвом. Це означає, що для реалізації повноважень представника потрібна не тільки згода особи, інтереси якої будуть представлені, а також згода особи, яка представлятиме ці інтереси, тобто згода самого представника.

ЦК України передбачає так зване комерційне представництво, яке можна назвати добровільним представництвом. Комерційний представник – це особа, яка постійно та незалежно виступає як представник підприємців під час укладання договорів у сфері підприємницької діяльності (ч. 1 ст. 243 ЦК України). Особливістю комерційного представництва є те, що за згодою сторін та у випадках, встановлених законом, допускається одночасне представництво кількох сторін (ч. 2 ст. 243 ЦК України). Комерційний представник повинен зберігати комерційну таємницю, яка стала йому відома під час укладання угод. Повноваження комерційного представника можуть бути підтверджені письмовою угодою між ним і особою, яку він представляє, або довіреністю [2].

На думку О.В. Полтавського, загальна особливість будь-яких операцій представництва полягає в особистому довірчому характері відносин, що виникають між його сторонами. Водночас це фидуціарне з'єднання викликає певний діапазон відповідальності, який представник отримує за угодою, серед якої можна визначити: обов'язок діяти суворо відповідно до повноважень, отриманих від принципала; обов'язок бути вірним принципалу; обов'язок зберігати конфіденційну інформацію про комерційну діяльність піклувальника, обов'язок виконувати операції відповідно до повноважень, наданих йому особисто, крім випадків, коли відповідно до чинного законодавства чи угоди він може діяти на підставі замовлення; обов'язок інформувати керівника про всі види діяльності з моменту початку дії договору та про будь-які інші факти та обставини, пов'язані з цією угодою, які необхідні для захисту інтересів принципала. Слід також зазначити, що контракти на представництво як фидуціарні операції також характеризуються тим, що втрата довіри як основного елемента, на якому базуються відносини на основі цих угод, можуть призвести до одностороннього припинення цих відносин. Припинення довірчого зв'язку між сторонами угоди про реєстрацію представництва можливе у випадках відмови однієї зі сторін від її виконання, його смерті, визнання його недієздатності, обмеження майна, реорганізації чи ліквідації юридичної особи, оголошення однієї зі сторін банкрутом. Також угода про представництво може бути припинена у разі закінчення строку, досягнення мети договору та взаємної згоди сторін. Водночас усі ці випадки будуть розглядатися як обставини, що, звичайно, призведе до припинення представницьких відносин за контрактом [3, с. 792]. Кожна конкретна причина для розірвання договору характеризує угоду як фидуціарну [4, с. 552].

Ознаки довірчої особи договору представництва включають можливість одностороннього розірвання договору («у зв'язку із втратою довіри») без відшкодування втрат іншої сторони. Це необґрунтоване право відмови довірителя від договору відрізняє договір доручення від більшості інших контрактів. Мотиви, які заохочують довірителів припиняти договірні відносини, можуть бути різними і мати будь-який характер (юридичний, економічний та ін.). Головним у даному випадку є наявність мотиву для розірвання договору, а не його характер, що визначається суб'єктивним особистим сприйняттям принципала або наступника [5, с. 88].

Для припинення зобов'язання існує потреба з певною причиною – юридичний факт, з яким закон чи договір пов'язані з припиненням зобов'язання. О.С. Йоффе [6] окреслює підстави для припинення зобов'язань як дві групи: припинення зобов'язань у результаті їх виконання (наприклад, виконання, зарахування, інновації); фактичне припинення зобов'язань (наприклад, згода сторін, поєднання боржника і кредитора в одній особі, неможливість виконання, смерть громадянина або ліквідація юридичної особи).

Щодо договору доручення, то ст. 1008 ЦК України передбачає такі особливі причини для його розірвання, які

наділені особливістю на основі його довірчого характеру: визнання принципала чи обвинуваченого недієздатним; обмеження цивільної дієздатності однієї зі сторін; визнання однієї зі сторін відсутньою; односторонню відмову будь-якої сторони в будь-який час від договору.

Знову ж таки законодавство передбачає, що договір доручення є недійсним, якщо його укладено після визнання недієздатною особи, яка є стороною за договором доручення. А для некомпетентного піклувальника договір про доручення, як і всі угоди, виконується не клієнтом, а органами опіки.

Суд має право обмежити цивільну дієздатність особи внаслідок психічного розладу, що впливає на здатність реалізувати та управляти своїми діями; в результаті зловживання спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами.

Людина, яка обмежено дієздатна, реалізує свої права за допомогою піклувальника, а не помічника, практично у всіх випадках. Обмеження цивільної дієздатності особи, а також визнання її абсолютно недієздатною є дуже важливою причиною втрати довіри до такої особи, щоб вважати його представником. Тому в цих відносинах існує

втрата особистої довіри, яка пов'язана з обмеженням або втратою можливостей представника.

Якщо піклувальник не визнається відсутнім, тоді адвокат не зможе отримати інструкції, в тому числі докладні, щодо виконання замовлення та не зможе працювати в інтересах особи, бажання якої не можуть бути ідентифіковані [4, с. 555].

Отже, з вищепроаналізованого визначаємо, що представництво, а зокрема договір доручення, є яскравим прикладом фидуціарної угоди, на підставі якої можливо здійснення майнових та немайнових прав довірителя. Характерною ознакою представництва є наявність повної дієздатності у представника. Також з-поміж інших фидуціарних угод воно може виникати як на законних підставах (рішення суду, адміністративний акт), так і на добровільній основі. Крім того, довірчі правочини характеризуються загальними рисами правочинів загалом. Вони можуть бути реальними і консенсуальними, оплатними та безоплатними, односторонніми та за участю декількох осіб, втім, особливістю являється фідучія – довіра між сторонами таких угод. Самі ж фидуціарні правовідносини також не є виключенням наявних їм суб'єктів, об'єктів та змісту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дихта Н.М. Фидуціарний договір у Римському приватному праві. URL: <http://www.apdp.in.ua/v33/40.pdf>
2. Бандурка І.В., Шишка Р.Б. Представництво у цивільному праві. URL: : http://adhdportal.com/book_834_chapter_25__Lekja_23.Predstavnitvo_u_ivlnomu_prav (Bandurka_I.V.,_SHishka_R.B.).html
3. Полтавський О.В. До питання про фидуціарний характер договірних представницьких відносин. *Форум права*. 2012. № 1. С. 788–793.
4. Дихта Н.М. Спеціальні підстави припинення договору доручення за цивільним законодавством України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. № 75. С. 551–559.
5. Дихта Н.М. Фидуціарний договір у Римському приватному праві. URL: <http://www.apdp.in.ua/v33/40.pdf>
6. Иоффе О.С. Обязательственное право. Москва : Юрид. лит., 1975. 880 с.